

TARİHİ YAPILARIN YENİDEN İŞLEVLENDİRME SÜRECİNİ ULUSAL MİMARLIK ÖDÜLLÜ ENDÜSTRİ MİRASI ÜZERİNDEN TARTIŞMAK

DISCUSSIONS ON THE ADAPTIVE REUSE PROCESS THROUGH THE INDUSTRIAL HERITAGE GRANTED THE NATIONAL ARCHITECTURE AWARD IN TÜRKİYE

Makale Bilgisi | Article Info

Başvuru: 28 Ağustos 2023	Received: August 28, 2023
Hakem Değerlendirmesi: 5 Eylül 2023	Peer Review: September 5, 2023
Kabul: 26 Ekim 2023	Accepted: October 26, 2023

DOI: 10.22520/tubaked.1351030

Özgün ÖZÇAKIR*

ÖZET

Kültürel miras ögesi olan tarihi yapılar, hem sosyo-kültürel hem de ekonomik değerlere sahip olup inşa edildikleri döneme ait önemli belgelerdir. Ancak tarihi yapılar, yıllar içinde toplumsal ihtiyaçların ve üretim teknolojilerinin değişim nedeniyle özgün işlevlerini kaybedebilmektedirler. Tarihi yapıların özgün işlevlerini kayb ettikleri durumda “yeniden işlevlendirme”, tarihi yapıların sahip olduğu değerleri korumak ve ekonomik potansiyellerini ortaya çıkarmak için stratejik bir müdahale yaklaşımı olarak ortaya çıkmaktadır. Yeniden işlevlendirme, tarihi yapıların yeni ve çağdaş işlevler kazanarak dönüştürülmesi için gördüğü müdahale sürecini ifade etmekte olup, sürdürülebilirlik tartışmalarının günümüzde ön plana çıkması nedeniyle ilgi odağı haline gelmiş bir araştırma ve uygulama alanıdır. Türkiye’de yeniden işlevlendirme proje ve uygulamalarına bakıldığında zengin bir deneyim söz konusudur. Türkiye’nin farklı şehirlerindeki farklı tiplere sahip ve farklı dönemlere tarihlenen yapılar; farklı müdahale yaklaşımları ve tasarım stratejileri ile yeni işlevler kazanarak korunmuşlardır. Ancak, Türkiye’deki farklı örneklerin bize göstermeye çalıştığı gibi, tarihi binaların yeniden işlevlendirilmesi süreci çeşitli zorlukları da beraberinde getirir. Yeniden işlevlendirme süreçlerini (projelendirme, uygulama, kullanma) Türkiye’den örnekler üzerinden tartışmayı amaçlayan makale, vaka analizi kapsamında “Yapı Dalı” altında Koruma-Yaşatma kategorisinde “Ulusal Mimarlık Ödülü” alan üç yapıyı belirlemiştir: Kasımpaşa Tuz Ambarı – DDB Tuz Ambarı, Terkos Pompa İstasyonu – İstanbul Su Medeniyetleri Müzesi, Hasanpaşa Gazhanesi – MüzeGazhane. Söz konusu üç yapının dönüşümü; tasarım, katılım, kullanım kriterleri üzerinden değerlendirilmiş ve yapılan değerlendirmeler ışığında yeniden işlevlendirme sürecinde bütüncül bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeniden İşlevlendirme, Ulusal Mimarlık Ödülleri, Endüstriyel Miras, Sürdürülebilirlik, Dönüşüm

* Dr. Öğr. Üyesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye.
e-posta: oozcakir@metu.edu.tr ORCID: 0000-0002-9937-6707

ABSTRACT

Historic buildings have both socio-cultural and economic values and are important documents of the period in which they were built. However, historic buildings might lose their original functions due to the changes in society's lifestyle and production techniques over the years. Adaptive reuse is a strategic intervention approach aimed at preserving the values of historical buildings and revealing their economic potential in cases where historical buildings lose their original functions. Adaptive reuse refers to the intervention process for the transformation of historic buildings into new and contemporary uses. It is a field that has become the focus of attention due to sustainability discussions coming to the fore today. There is a wealth of experience in adaptive reuse in Türkiye. Buildings in various parts of the country dating to different periods and having different functions are conserved by gaining new functions with the proposition of various intervention approaches and design strategies. However, as diverse examples in Türkiye have shown, the process of adaptive reuse comes with various challenges. The article, which aims to discuss adaptive reuse processes (project development, implementation, utilisation) considering the examples from Türkiye, examines three buildings awarded within the scope of the "National Architecture Awards" under the Buildings – Conservation category: Kasımpaşa Salt Warehouse – DDB Salt Warehouse, Terkos Pumping Station – Istanbul Water Civilizations Museum, Hasanpaşa Gasworks – MüzeGazhane. The transformation of three buildings is evaluated based on the following criteria: design, participation and use. In the light of the evaluations, the necessity of a holistic approach in the adaptive reuse process is emphasized.

Keywords: Adaptive Reuse, National Architecture Awards, Industrial Heritage, Sustainability, Transformation

GİRİŞ

Yeniden işlevlendirme¹, kültürel mirasın sahip olduğu sosyo-kültürel ve ekonomik değerlerinin geleceğe aktarılması amacı taşıyan güncel bir müdahale yaklaşımıdır. Ahunbay (2009), tarihi yapıların işlev değişikliği ile kullanılmaya devam edilmesinin kültürel mirasın korunmasına yönelik bir tutum olduğunu söylemektedir.

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi ile ilgili Türkiye’de çok sayıda uygulama söz konusudur. Mevcut çalışmalar incelendiğinde, Türkiye’de tekil yeniden işlevlendirme uygulamalarını kapsamlı bir şekilde inceleyen çalışmalar göze çarparken literatürde yeniden işlevlendirme sürecini karşılaştırmalı olarak değerlendiren çalışmalar ile karşılaşmamıştır. Tarihi yapıların yeniden işlevlendirme süreçlerini, üç temel adım olan (i) projelendirme, (ii) uygulama ve (iii) kullanım üzerinden değerlendirmek ve bu süreçlerde farklı yönleri ile öne çıkan örnekler üzerinden tartışmak, tarihi yapıların yeniden işlevlendirme sürecinde dikkate alınması ve yapı(l)ması gerekenleri belirlemeye ışık tutacaktır.

Makale, tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi sürecindeki (projelendirme, uygulama ve kullanım) dinamikleri, çalışma kapsamında belirlenen ve birbiri ile ilişkili üç kriter üzerinden tartışmaya açmaktadır. Bu doğrultuda makale; süreçte yer alan aktörlerin (tasarımcı, işveren, sivil toplum kuruluşları - STK’lar) rolleri ve bu aktörlerin süreç içerisinde benimsedikleri tutumlar üzerinden yeniden işlevlendirme süreçleri ile sonuçlarını; (i) tasarım yaklaşımları (projelendirme ve uygulama süreçleri), (ii) katılım (projelendirme, uygulama ve kullanım süreçleri) ve (iii) kullanım sürekliliği (kullanım süreci) kriterleri üzerinden ortaya koyar (Tablo 1).

[A] Projelendirilen tasarımda değişiklik ya da güncelleme yapılması, koruma uygulaması sürecinde karşılaşılan kimi durumlara göre gündeme gelebilir.

[B] Koruma sürecinin bütün aşamalarında ilgili paydaşların (tasarımcı, işveren, sivil toplum kuruluşları - STK’lar) katılımı teşvik edilmelidir (Faro Sözleşmesi, 2005)

[C] Projenin ilk ortaya çıkış noktasına bağımlı ya da bundan bağımsız olarak, dönüştürülen yapının kullanılıp kullanılmayacağı, kullanılacaksa da nasıl kullanılacağı, kullanım süreci ile ilgilidir.

¹ Farklı kaynaklarda “yeniden kullanım” veya “uyarlanabilir yeniden kullanım” şeklinde de adlandırılabilen yapıların inşa edildiği özgün işlevlerinden farklı bir işlevle kullanılmasını ifade eden süreci tanımlamak için, makale kapsamında, daha yaygın bir şekilde literatürde yer edinmiş “yeniden işlevlendirme” terimi kullanılmıştır.

Tablo 1. Yeniden İşlevlendirme Matrisi: süreç ve kriterler arasındaki ilişkisellik. / *Adaptive Reuse Matrix: correlation between process and criteria.*

	Tasarım	Katılım	Kullanım
Projelendirme	[A]	[B]	
Uygulama			
Kullanma			[C]

Türkiye’de tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesine yönelik çok sayıda uygulamanın olması, makale kapsamında incelenecek yapıların sınırlandırılması için sistematik bir yaklaşım benimsenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Makalenin amacı doğrultusunda incelenecek yapıları belirlemek için üç aşamalı bir yöntem tanımlanmıştır. İlk olarak, Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) Mimarlar Odası tarafından düzenlenen “Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödülleri”² kapsamında “Ulusal Mimarlık Ödülü” alan yapıların incelenmesine karar verilmiştir.³

² Her iki yılda bir, nisan ayı içinde yapılan Sinan Haftası etkinlikleri çerçevesinde, “Ulusal Mimarlık Sergisi” düzenlenmekte, sergide “Ulusal Mimarlık Ödülleri”ne başvuran ve sergilenmesi seçici kurul tarafından uygun görülen eserlere yer verilmektedir. Serginin açılış günü ise “Ulusal Mimarlık Ödülleri” verilmektedir.

³ “Ulusal Mimarlık Ödülü”, 1988 yılından başlayarak her iki yılda bir veriliyor olup ödülün amacı “[...] Mimar Sinan’ın anısına, ülkemizdeki mimarlık faaliyetinin tanıtılması, özendirilmesi, ödüllendirilmesi, mimarlığın kamuoyunun gündeminde bulundurulması, mimarlık ürünlerinin belgelendirilmesi ve güzel sanatların teşvik edilmesi [...]” olarak tanımlanmıştır. Ulusal Mimarlık Ödülü, “Mimar Sinan Büyük Ödülü” ve “Başarı Ödülü” olmak üzere iki kategoride verilmektedir. “Mimar Sinan Büyük Ödülü” mimarlığa hizmetleri nedeniyle, bir mimara veya ortak çalışmış mimarlara verilirken “Başarı Ödülü” Mimarlığa Katkı Dalı, Yapı Dalı, Mimari Proje Dalı ve Fikir Sunumu Dalı olmak üzere dört kategoride verilmektedir. Mimarlığa Katkı Dalı kapsamında mimarlık kültürü ve mesleğine katkı yapan kişi ya da kurumlar ödüllendirilir. Yapı Dalı’nda ödüller, bitmiş yapılarından dolayı yapının mimar(lar)ına verilirken Mimari Proje Dalı’nda uygulamaya geçilmemiş projelerin mimar(lar) ı ödüllendirilir. Fikir düzeyindeki ya da ütöpik çalışmalar ile beraber mimarlığa dair özgün fikirler içeren her türlü sunuş, Fikir Sunumu Dalı kapsamında değerlendirilir. Detaylı bilgi için, bkz. URL-1

Bu kararın altında, “Ulusal Mimarlık Ödülleri”nde ödül alan yapıların, konusunda yetkin uzmanlardan oluşan seçici kurulun değerlendirmesi ile belirlenmesi, yapıların belirli bir mimari niteliğe sahip olduğu görüşü yatmaktadır.⁴ İlk aşamada, veri seti olarak ele alınan “Ulusal Mimarlık Ödülü” Yapı Dalı, “Koruma-Yaşatma” kategorisinde, 1998-2022 arasındaki 18 ödül döneminde ödül alan toplam 20 koruma, onarım veya yeniden işlevlendirme projesinin dökümü sunulmaktadır.⁵ Ödül alan projeler ilk olarak özgün işlev/yeni işlev, projenin işvereni ve projenin ölçeği üzerinden incelenmiş ve ödül alan yapılardaki çeşitlilik ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Yapılan ilk incelemenin ardından, ikinci aşamada, tipolojik bir yaklaşım benimsenerek yapıların özgün işlevleri göz önünde bulundurulmuş ve endüstri mirası yapıları örneklem olarak seçilmiştir. Makalenin yeniden işlevlendirme konusunu endüstri mirası üzerinden tartışmasının altında, endüstri yapılarının 2000’li yıllara doğru çok farklı edenlerle (teknolojik gelişmeler, kentsel büyüme, sosyal yapının değişmesi, vd...) âtil kalmaları ve özgün donanımlarını büyük ölçüde kaybetmeleri nedeniyle yeniden kullanım potansiyellerinin yüksek olması ve endüstri mirası yapılarına olan ilginin son yıllarda giderek artmasıdır (Tanyeli ve İkiz, 2009). Diğer bir deyişle, endüstri yapılarının işlevlerini kaybetmesinin ardından anlamlarının yitirmiş birer iskelete dönüşmeleri ve bu nedenle de aktif kent yaşamı ile ilişkilerinin kopmuş olması, çözülmesi çok da kolay olmayan koruma ve tasarım zorluklarını getirmektedir (Iglesias ve Bernardo, 2022).

Üçüncü ve son aşamada ise, yeniden işlevlendirilen beş endüstri yapısı,⁶ dönüşüm süreçlerindeki tasarım yaklaşımları, katılım ve kullanım kriterleri üzerinden değerlendirilmiş ve bu kriterler doğrultusunda farklı yönleri ile öne çıkan üç yapı üzerinden Türkiye’deki yeniden

işlevlendirme süreçleri tartışmaya açılmıştır: Kasımpaşa Tuz Ambarı, Terkos Pompa İstasyonu, Hasanpaşa Gazhanesi. Makale, “Ulusal Mimarlık Ödülü” alan endüstri mirası yapılarının dönüşümü üzerine odaklansa da seçilen üç yapıdaki çeşitliliğin diğer yapı türleri için de genellenebilir sonuçları ortaya çıkarması amaçlanmıştır.

YENİDEN İŞLEVLENDİRME: KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI İÇİN BİR MÜDAHALE YAKLAŞIMI

Lanz ve Pendlebury (2022), yeniden işlevlendirme tanımının değişken olduğunu ve araştırmacıların gelmiş oldukları disiplin ile beraber konuya bakış açıları dahilinde değişebileceğini söyler. Plevoets ve Cleempoel (2019) yeniden işlevlendirmeyi ‘mevcut binalarla çalışmak’ olarak tanımlamaktadır. Plevoets ve Cleempoel (2019)’in yaklaşımına paralel olarak Broker ve Stone (2004), “yeniden işlevlendirme” sürecinde mimari müdahaleleri vurgulamakta olup işlevin en belirgin değişen olduğunu söylemekle birlikte işlevin değişmesi nedeniyle dolaşım rotası, binaya yaklaşım, hacimler arası ilişkilere müdahale edilebileceğini, yeni eklemelerin yapılabileceği ve bazı kısımların ise kaldırılabilceğini söylemektedir (Plevoets ve Cleempoel, 2011). Wong (2016) yeniden işlevlendirmeyi daha geniş tanımlamakta olup yalnızca mevcut yapıların yeniden kullanımı ve dönüşümünü değil, yeniden işlevlendirme sürecini malzemelerin yeniden kullanımı ile beraber yapıyı dönüştüren fiziksel müdahaleler, kültürel olguların yapıyı çevre yoluyla sürdürülmesi, zaman ve mekân arasındaki bağlantı ve hafızanın korunmasını içerecek şekilde ifade eder.

Tarihsel ve Güncel Bir Pratik Olarak “Yeniden İşlevlendirme”

Yeniden işlevlendirme, güncel bir konu olmakla beraber, tarih içinde birçok yapının ya da yapı malzemesinin işlevinin değişerek kullanıma devam ettiği görülmektedir. Bu durum, yeniden işlevlendirmenin “tarihsel” bir eylem olduğunu kanıtlamaktadır. Özellikle dini yapılar, egemen gücün değişmesi ile beraber, işlev değişikliğine uğramış ve tarih içinde farklı işlevlerle yaşamlarını sürdürmüştür (Perez de Arce, 1978). Ankara’daki Augustus Mabedi, söz konusu sürece açıklayıcı bir örnektir. Roma Dönemi’nde İmparator Augustus’un başarılarını topluma anlatan bir anıt olarak inşa edilen yapının Bizans Dönemi’nde kilise, Osmanlı Dönemi’nde ise medrese olarak kullanıldığı bilinmektedir (Özçakır ve ark., 2022). Yakın geçmişe geldiğimizde ise Kars’ta Rus Döneminde askeri amaçla kullanılmak üzere inşa edilen yapı, Cumhuriyet Dönemi’nde süt tozu fabrikası olarak kullanılmıştır (Arslan Çinko ve Eres, 2021). Yeniden işlevlendirme, bugün, kültürel mirası korunmasının bir amacı olsa da uzak ve yakın geçmişte yapılan böylesi

⁴ Kültürel mirasın korunmasına yönelik proje ve uygulamaları ödüllendiren diğer bir örgüt de “Tarihi Kentler Birliği” olup birlik “Tarihi ve Kültürel Mirası Koruma Proje ve Uygulamaları Özendirme Yarışması” düzenlemektedir. Yarışma kapsamında yerel yönetimler hayata geçirdikleri koruma proje ve uygulamaları ile ödüllendirilmektedir. Yarışmanın seçici kurulunda Tarihi Kentler Birliği Danışma Kurulu Üyeleri yer almakta olup “Ulusal Mimarlık Ödülleri”nden farklı olarak politikacılar ve yerel yönetim temsilcileri de ödül alacak projelerin belirlenmesinde karar vericidir. “Tarihi ve Kültürel Mirası Koruma Proje ve Uygulamaları Özendirme Yarışması” kapsamında 2016 yılında ödül alan Kayseri’deki Milli Mücadele Müzesi ile ilgili makale için, bkz. Eldek Güner, 2017.

⁵ Makale, yapının projelendirilmesinden inşasına ve ardından inşa sonrası kullanım durumuna bütüncül bir bakış amaçladığı için “Proje Ödülü” alan ödül adayları değerlendirilmeye alınmamıştır.

⁶ Söz konusu beş yapı; İspirtohane Konservatuar ve Kültür Merkezi (Bakırköy, İstanbul), DDB Tuz Ambarı (Kasımpaşa, İstanbul), İstanbul Su Medeniyetleri Müzesi - Terkos Pompa İstasyonu (Çatalca, İstanbul), TCDD Hangar Binaları Restorasyonu (Nazilli, Aydın), Hasanpaşa Gazhanesi / Müze Gazhane (Kadıköy, İstanbul)

işlev değişikliklerinin “koruma” motivasyonundan çok “pragmatik” bir yaklaşımla yapıldığı söylenebilir (Perez de Arce, 1978).

Yapılarla beraber yapı malzemeleri de geçmişte ve günümüzde yeniden kullanılmıştır. “Spolia” ya da diğer adıyla “devşirme malzeme” kullanımı, Türkiye gibi çok farklı kültürlerle ev sahipliği yapmış ülkelerin tarihi yerleşimleri ve yapılarında çokça rastlanan bir eylemdir. Günümüz “döngüsellik” ve “sürdürülebilirlik” tartışmaları içinde yapı malzemelerin yeniden kullanılarak tekrar değerlendirilmesi, artarak hız kazanan bir yaklaşım olmuştur. Çin’deki “Lin’an Tarih Müzesi” ve Belçika’da “Generale Bank” süreçleri, yapı malzemelerinden yeniden kullanılarak “spolia”nın günümüz yorumlamasına örnekler olarak gösterilebilir (Plevoets, 2022).

Günümüzde, yalnızca göz önündeki “yıldız mimarlar”ın değil, yerel toplumun “mütevazı” girişimleri ile de tarihi yapıların yeniden işlevlendirme sürecine yönelik uygulamalar vardır. Herzog de Meuron tarafından enerji santrali yapılarının iki farklı ülkede sanat merkezine dönüştürülmesi amacını taşıyan Caixa Forum (İspanya) ve Tate Modern (İngiltere), CIVIC architects + Braaksma ve Roos architectenbureau + Inside Outside + Mecanoo işbirliği ile lokomotif tamir atölyesinin kütüphane ve sosyal merkez olarak yeniden işlevlendirilen Lochal (Hollanda), Studio Odile Decq tarafından bir bira fabrikasının dönüştürülmesi üzerine tasarlanan MACRO Çağdaş Sanatlar Merkezi (Roma) “yıldız mimarlar”ın dönüşümlerinin bilinen örneklerinden. Öte yandan, Berlin’deki yerel sanatçıların kendi girişimiyle 20. Yüzyıl’a tarihlenen bir alışveriş merkezinin “Kunsthau Tacheles” adı altında bir kültür ve sanat yapısına dönüştürülmesi yerel girişim odaklı dönüşüme bir örnektir.⁷ Ankara Tarihi Kent Merkezi içindeki kale bölgesinde yer alan “Pilavoğlu Han”ın mülk sahibi ile beraber hanı kullananlar tarafından dönüştürülmesi süreci yerel girişim odaklı dönüşüme Türkiye’den bir örnek olarak verilebilir (Kısaer Koca ve ark., 2023).

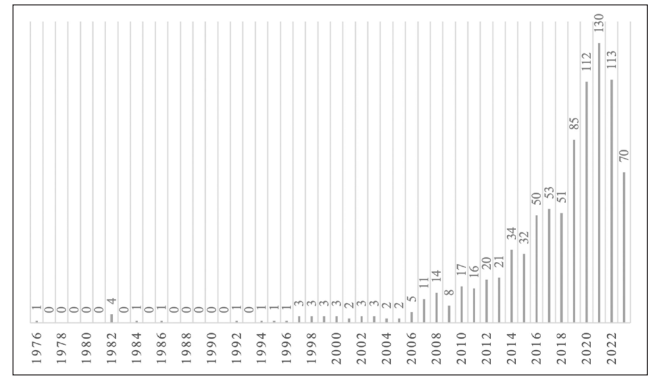
Çok Disiplinli ve Yaygın Bir Araştırma Alanı Olarak “Yeniden İşlevlendirme”

Yeniden işlevlendirme üzerine olan yayınlar hem ulusal hem de uluslararası literatürde yaygın bir şekilde yer almaktadır ve yayınların sayısı son yıllarda giderek artmaktadır. “Web of Science (WoS) Core Collection”da “adaptive reuse (yeniden işlevlendirme)” anahtar kelimesi ile tarama yapıldığında, veri tabanında toplam 877 dokümana erişilmiş, konu ile ilgili ilk makalenin 1976’da yazıldığı ve o yılda konuya gayrimenkul perspektifinden bakan sadece bir makalenin yayınlandığı (Martin ve Gamzon, 1976); en çok makalenin ise 130 yayın ile 2021 yılında yapıldığı görülmüştür (Tablo 1).

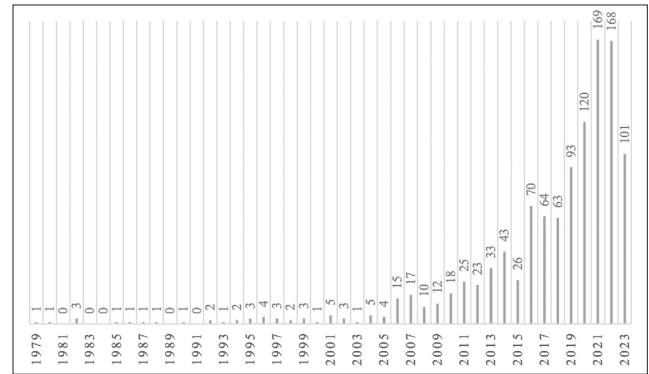
⁷ Plevoets ve Cleempoel (2019), “Kunsthau Tacheles” örneğini vererek yerel grupların kendi girişimleri ile yürüttükleri yeniden işlevlendirme süreçlerini “vernacular transformation / yerel dönüşüm” olarak tanımlamaktadır.

Yaygın olarak kullanılan diğer bir veri tabanı olan “Scopus”ta yine aynı anahtar kelimeler aratılmış ve 1119 dokümana erişilmiş, ilk makalenin 1979 yılında yapıldığı, o yılda sadece bir makalenin yayınlandığı (Vance, 1979) ve makalenin konu hakkındaki yayımları derlediği; en çok makalenin ise 169 yayın ile yine 2021 yılında yayınlandığı belirlenmiştir (Tablo 2). Her iki veri tabanında yapılan analizler ayrıca göstermiştir ki yayın sayıları 2020’den sonra sıçrayarak yükselmiştir.⁸

Tablo 2. WoS Endeksinde “adaptive reuse / yeniden işlevlendirme” anahtar kelimesi ile yapılan tarama sonucunda ortaya çıkan makale sayısının yıllara göre dağılımı. / *Distribution of the number of articles by years resulting from the search with the keyword “adaptive reuse” in the WoS Index.*

Tablo 3. Scopus Endeksinde “adaptive reuse / yeniden işlevlendirme” anahtar kelimesi ile yapılan tarama sonucunda ortaya çıkan makale sayısının yıllara göre dağılımı. / *Distribution of the number of articles by years resulting from the search with the keyword “adaptive reuse” in the Scopus Index.*

⁸ WoS ve Scopus endekslerinde “adaptive reuse / yeniden işlevlendirme” anahtar kelimesi ile yapılan tarama, İngilizce dilinde yazılmış olan makalelere yönelik bilgi vermekte olup başka dillerde yazılan makaleleri kapsamamaktadır. Veri tabanı taraması tek bir dili kapsayacak şekilde yapılmış olsa bile yıllar içinde izlenen yayınlanış makale sayısındaki artış, araştırma alanının giderek genişleyerek büyümesi konusunda anlamlı bir göstergedir. Öte yandan, DergiPark veri tabanı üzerinden “yeniden işlevlendirme” anahtar kelimesi ile tarama yapıldığında İngilizce literatürde olan trendin benzerinin Türkçe literatürde de karşımıza çıktığı görülmektedir. “Yeniden işlevlendirme” konusunda, veri tabanında, toplam 115 yayına erişilmiştir. İlk yayın 2009 yılına tarihlenmekte olup Bomonti Bira Fabrikası üzerinedir (Tanyeli ve İkiz, 2009). Uluslararası trendlere paralel olarak yayın sayısı 2020 yılının ardından DergiPark veri tabanında da artış göstermiş ve en çok yayın 32 yayın ile 2022 yılında yayınlanmıştır.

Oldukça geniş bu yayın külliyatını, farklı disiplinler altyapıya sahip çeşitli araştırmacılar farklı şekillerde analiz etmiş ve değerlendirmişlerdir. Plevoets ve Cleempoel (2011), 1970’den itibaren yeniden işlevlendirme üzerine yapılan yayınları inceledikleri çalışmalarında, inşa edilmiş örnekleri inceleyen yayınların üç farklı yaklaşım benimsediğini ortaya koymuşlardır: (i) tipoloji, (ii) teknik ve (iii) mimari stratejiler. Tipoloji yaklaşımı, yeniden işlevlendirilen yapının özgün işlevi üzerinden farklı tiplere ait yapıların dönüşümünü, yapı tiplerinin kendi niteliklerine göre değerlendirerek ele almaktadır: endüstriyel yapılar, konut yapıları, askeri yapılar ve ticari yapılar olarak belirlenmiş olup bunlar genişletilebilir. Tipoloji yaklaşımı kapsamında, yapının tarihsel niteliklerinin dışında, yapıya verilen öneri işlevi ile yeni mimari programı üzerinden çağdaş mimarlık ve güncel müdahaleleri incelemek, ayrıca mümkündür. Kimi yazarlar, yapıların yeni işlevine uyarlanması aşamalarını bütünüyle teknik bir konu olarak ele almış ve yapının taşıyıcı sistemine ve yapı cidarına nasıl müdahale edilmesi ile beraber konfor, güvenlik ve enerji verimliliğine yönelik rehber kitaplar yayınlamıştır ve söz konusu rehber kitaplar, teknik yaklaşım kapsamında değerlendirilmiştir. Mimari stratejiler ise yapının dönüşüm sürecine ve yapının dönüştürülerek yeni işlevi kazanması sürecinde benimsenen mimari taktiklere değinmektedir.⁹

Yeniden işlevlendirmenin eleştirel bir değerlendirmesini yapan Lanz ve Pendlebury (2022), konu hakkında yayınlanmış makaleleri ve kitapları inceledikleri yazılarında makaleleri iki (kuramsal makaleler, örnek odaklı makaleler), kitapları ise üç kategori (örnek atlasları, el kitapları, kuramsal monografiler) altında sınıflandırmışlardır. Makale kategorilerinden ilki olan kuramsal makaleler; koruma/onarım teknikleri gibi yeniden işlevlendirme müdahaleleri için problem odaklı yaklaşımları, yeniden işlevlendirme müdahalelerini değerlendirmeye yönelik modelleri tartışmaya açarken ikinci kategori ise yeniden işlevlendirme sürecini tekil örnekler üzerinden değerlendirerek onların “tasarım” yönüne odaklanır. Kitap kategorilerinin ilki olan “örnek atlasları” yeniden işlevlendirme uygulamalarını çeşitli kriterlere göre tanımlamayı ve haritalandırmayı amaçlarken “el kitapları” yeniden işlevlendirme uygulamalarının nasıl yapılacağını vurgulayan teknik belgelerdir. “Kuramsal monografiler” ise yeniden işlevlendirmenin ortaya çıkışını anlatmayı ve tanımlı kavramsallaştırmayı hedefler.¹⁰

Arfa ve ark. (2022), yeniden işlevlendirmeye yönelik yayınları, yeniden işlevlendirme sürecinin dört ana aşamasına göre gruplandırır (proje öncesi, proje hazırlık, proje uygulama ve proje uygulama sonrası) ve en çok yayının proje hazırlık süreci üzerine yapılırken en az yayının ise uygulama sürecine yönelik olduğunu ortaya koymuştur.

Yeniden işlevlendirme üzerine yayınları inceleyen makaleler değerlendirildiğinde yayınların hem kuram hem de pratiği ele almakla beraber çoğu yayının uygulanmış örnekler üzerine hazırlandığı görülmüştür. Kuramsal makalelerin çoğunluğunu, yeniden işlevlendirme sürecini değerlendiren yaklaşımlara odaklanırken uygulama üzerine olan makaleler özgün işlev ya da öneri işlev üzerine tipolojik bir yaklaşım benimseyerek yeniden işlevlendirme uygulamalarını eleştirel bir biçimde ele almaktadır. “Yeniden işlevlendirme” üzerine Türkçe dilindeki yayınlar DergiPark veri tabanında incelendiğinde ise Türkçe makalelerin çok büyük bir çoğunluğunun pratiğe odaklandığı, tekil örnekler üzerinden ya uygulanmış yeniden işlevlendirme projelerini değerlendirdiği (Eldek Güner, 2017; Karaata Külekçi ve Sarıman Özen, 2022; Öztürk ve ark., 2022) ya da tarihi yapılar için yeniden işlevlendirme önerileri getirdiği görülmüştür (Oral Aydın ve Çömlekçioğlu Kartal, 2010; Bağbancı ve ark., 2015; Akın ve ark., 2018; Aydın ve Şahin, 2018; Arda Büyüktaşkın ve Türkel, 2019; Arslan Çinko ve Eres, 2021; Güngör ve Gökçen, 2022; Yılmaz Erkovan, 2022).

YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde yer alan lisansüstü tezler, Türkiye’de konu üzerine yapılmış olan çalışmaları bütüncül olarak ele almak için ayrıca gözden geçirilmiştir. Bu kapsamda, “yeniden işlevlendirme” anahtar kelimeleri taratılmış ve toplam 66 teze ulaşılmıştır. Bu tezlerden biri sanatta yeterlilik ve dördü doktora iken 61 tanesi ise yüksek lisans tezidir. Tez çalışmalarının oldukça büyük bir kısmının – Türkçe yayınlanan makalelere benzer bir şekilde – uygulanmış örnekleri değerlendirdiği (Karadağ, 2021; Keskin, 2023; Şen, 2020) ya da seçili tarihi yapılar için öneriler sunduğu (Kona, 2015; Toraman, 2014; Uslu, 2021) ortaya konulmuştur. Tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde ise “yeniden işlevlendirme” konusuna olan ilginin son yıllarda giderek arttığı ve en çok tezin 2022 yılında yayınlandığı görülmüştür. Yayınlanmış tezler konularına göre sınıflandırdığında ise “mimarlık” ve “iç mimarlık” disiplinlerinin baskın bir şekilde kendine yer edindiği fark edilmiştir.

TÜRKİYE’DE YENİDEN İŞLEVLENDİRME: “ULUSAL MİMARLIK ÖDÜLLERİ” VE ÇAĞCIL KORUMA MÜDAHALELERİ

Yeniden işlevlendirmeye yönelik bilimsel çalışmaların son yıllarda artmasına paralel bir şekilde, Lanz ve Pendlebury (2022), yeniden işlevlendirmenin politika düzeyinde de teşvik edildiğinin altını çizmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında ilan edilen “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları” arasında yer alan 11. Amaç, “Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar”a vurgu yapmakta olup bu amaçın dördüncü hedefi “dünyanın kültürel ve doğal mirasının korunması ve gözetilmesi çabalarının artırılması”na

⁹ Her yapı tipi için referans verilen kaynakların detaylı listesi için, bkz. Plevoets and Cleempoel (2011)

¹⁰ Her bir kitap kategorisi için örneklerin yayınlar için bkz. Lanz ve Pendlebury, 2022, s. 453

odaklanmaktadır.¹¹ AB'nin Ufuk Avrupa (Horizon Europe)¹² programı, araştırma ve yeniliğe yönelik sağladığı fonlar ile yeniden işlevlendirmeye yönelik projeleri desteklemektedir.¹³ Bunlarla birlikte yeniden işlevlendirme konusu, eğitim programlarında da yerini almaya başlamış ve yeniden işlevlendirme / sürdürülebilir gelişim ara kesitinde yer alan dersler farklı kurumlarca verilmeye başlanmıştır.¹⁴

Uluslararası bağlamda kabul görmüş belgelerde de yeniden işlevlendirmenin adı geçmektedir (Arfa ve ark., 2022). ICOMOS Burra Tüzüğü, yeniden işlevlendirmenin, miras değerlerini sürdürürken kültürel mirasın geleceğe yönelik işlevselliğini ve kullanılabilirliğini artırarak miras yapılarının korunmasını sağlayan bir strateji olarak altını çizer (ICOMOS, 2013). UNESCO Tarihi Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı'nda 'dönüşüm yoluyla koruma' uygulamasından, tarihi kentsel alanlarda değişimlerin yönetilmesini öne çıkaran bir yaklaşım olarak gerekliliğinden bahsedilmektedir (UNESCO, 2011).

Türkiye'nin ulusal politika belgeleri incelendiğinde, kültürel mirasın korunması ve işlev kazanması 2019-2023 yılları arasını kapsayan On Birinci Kalkınma Planı'nda, 2.3. Kültür ve Sanat ile beraber 2.4. Yaşanabilir Şehirler, Sürdürülebilir Çevre başlıkları altında ele alınmış ve kültürel mirasın korunarak geleceğe aktarılması ve işlevsellik kazandırılması söz konusu başlıkların alt maddelerinde vurgulanmıştır (URL-6). Yerel yönetimler düzeyinde ise kültürel mirasın yeniden işlevlendirilerek korunması konusunda proje ve uygulamalar son yıllarda hız kazanmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Feshane-i Amire'de yürütülen koruma ve onarım çalışmaları yakın zamanda tamamlanmış ve yapı, ArtIstanbul Feshane adı altında bir kültür ve sanat merkezine dönüştürülmüştür. Tuzakoğlu Un Fabrikası, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2016 yılında Meslek Fabrikası adı altında meslek edindirme kurslarına ev sahipliği yapan bir eğitim yapısına dönüştürülmüştür. Ankara Büyükşehir Belediyesi ise

Yüzüncü Yıl Çarşısı'nın yeniden işlevlendirilerek korunması için fikir projesi yarışması düzenlemiştir. Yarışmanın sonuçlanmasının ardından Yüzüncü Yıl Çarşısı, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin alan için uygulanmasını istediği "meydan" projesi nedeniyle yıkılmıştır. Yeniden işlevlendirme konusunda yerel yönetimler istekli olabilseler de her yerel yönetim için süreçlerin olumlu bir şekilde sonuçlandırılmasının söylenebilmesi mümkün değildir.

Yerel yönetimlere ek olarak farklı kamu kuruluşları ve özel girişimler de tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesine yönelik projeler yürütmüştür. "Ulusal Mimarlık Ödülleri" hem kamu hem de özel sektör eliyle gerçekleştirilen nitelikli uygulamaları örnekleyen bir mecra olmuştur. "Ulusal Mimarlık Ödülü", Yapı Dalı, Koruma – Yaşatma Kategorisi'nde, 1998-2022 arası 18 ödül döneminde toplam 20 yapı ödüle layık görülmüştür (Tablo 3).

Mimarlar Odası arşivinde, "Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödülleri"ni konu alan yayınlara rastlanmakta olup bu yayınların büyük çoğunluğunu; Mimarlar Odası tarafından yayınlanan katalogları, Mimarlar Odası'nın kendi yayını olan "Mimarlık Dergisi"ndeki haber ve dosyaları ve yine Mimarlık Dergisi'nde farklı yazarlar tarafından kaleme alınan ve süreci belgeleyen/değerlendiren yazılardır.¹⁵ Bu yayınlara ek olarak, ödül alan yapılara ilişkin mimarlık eleştirisi yazılarına da Mimarlık Dergisi kapsamında yer verilmekte ve bu yazılar Türkiye'deki güncel mimarlık pratiğinin farklı boyutları (mimari, toplumsal, kültürel, ekonomik, vb...) ile eleştirel değerlendirmesini sunması bakımından dikkate değerdir.¹⁶ Bu yazılar, 1988 yılından itibaren verilmekte olan Ulusal Mimarlık Ödülleri ve Sergisi'nin kayıt altına alınması açısından önemlidir.¹⁷ Bu makale, Mimarlar Odası'nın söz konusu yayınları ile beraber ödül alan yapılar üzerine Mimarlar Odası'nın arşivinde yer alan belgelere dayanmakta olup makalenin birincil bilgi kaynaklarını oluşturmaktadır.

Ulusal Mimarlık Ödülleri, Yapı Dalı, Koruma – Yaşatma kategorisinde ödül alan yapıların özgün işlevleri çeşitlilik göstermekte olup bunlar arasında

¹¹ Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilgili detaylı bilgi için, bkz. URL-2

¹² Avrupa Birliği'nin 2021-2027 yılları arasını kapsayan 9. Çerçeve Programı olan Ufuk Avrupa, bilim ve yenilik faaliyetlerinin desteklenmesini amaçlamaktadır. Detaylı bilgi için, bkz.- <https://ufukavrupa.org.tr/tr/ufuk-avrupa-genel-bilgiler>

¹³ Avrupa Birliği'nin Ufuk Avrupa program dahilinde desteklediği ve yeniden işlevlendirmeye odaklanan projeler arasında ROCK, CLIC ve OpenHeritage projeleri yer almaktadır. Projeler hakkında detaylı bilgi için, bkz. URL-3, URL-4, URL-5

¹⁴ Yeniden işlevlendirme ve sürdürülebilir ara kesitinde yer alan eğitim programları arasında, Türkiye'deki Hollanda Araştırma Enstitüsü'nün vermiş olduğu NIT Kentsel Miras Laboratuvarı: Sürdürülebilir şehirler için Endüstri Mirası dersi yer almaktadır (Özçakır ve ark., 2022)

¹⁵ Söz konusu yayınların tam listesi için, bkz. <http://www.mo.org.tr/ulusalsergi/index.cfm?sayfa=hakkinda>

¹⁶ Ulusal Mimarlık Ödülleri, Yapı Dalı, Koruma – Yaşatma Kategorisi kapsamında ödüle değer görülen farklı boyutları ile değerlendiren yayınlar arasında Kayın (2013), Coşkun (2019), Semiz (2021) ve Kıraç (2023) yer almaktadır.

¹⁷ Bu yayınlara ek olarak, Türkiye'deki çağdaş mimarlık pratiklerinin gelişimini "Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödülleri"nde yer alan projeler üzerinden değerlendiren makale için, bkz. Karabrahimoğlu ve Usta, 2020. "Ulusal Mimarlık Ödülleri"nin mimarlık pratiğine koyduğu katkıyı ödüllü projeler ve jüri raporları üzerinden değerlendiren yüksek lisans tezi için ise, bkz. Durmaz, 2009.

ÖDÜL YILI	PROJE ADI	PROJE GRUBU	PROJE TARİHİ	YAPIM YILI	İŞVEREN	ÖZGÜN İŞLEV	YENİ İŞLEV	FOTOĞRAF
1988 MAKALE KONUSU KATEGORİDE ÖDÜL VERİLMEMİŞTİR								
1990	Çengelköy'de Köşk, İstanbul	Cafer Bozkurt	1987-1988	1988-1989	Uğur Reyhan	Konut	Konut	
1992	Haliç'te Bir Taş Odanın Kitaplık Olarak Onarımı, İstanbul	Cengiz Bektaş	BE	BE	BE	Konut	Kitaplık	
1994	Kaleiçi'nde Bir Ev Onarımı, Antalya	M. Sinan Genim	1989	1990-1991	BE	Konut	Konut	
1996	Tuncel Evi Onarımı, İstanbul	Kerem Erginoğlu, Hasan Çalışlar	1994	1995	Ethem Tuncel	Kayıkhanesi - Konut	Konut	
1998 MAKALE KONUSU KATEGORİDE ÖDÜL VERİLMEMİŞTİR								
2000	Bakırköy İspirtohane Konservatuvarı ve Kültür Merkezi, İstanbul	İTÜ Mimarlık Fakültesi İspirtohane Proje Ekibi: Nur Akın, Murat Çıracı, Yegân Kâhya, Mehmet Ocakçı, Ahsen Özsoy, Zerrin Yılmaz, Orhan Hacıhasanoğlu	1997-1998	1999-2000	Bakırköy Belediye Başkanlığı	İspirto Fabrikası	Belediye Konservatuvarı ve Kültür Merkezi	
2002	Ayasofya Müzesi Güneybatı Köşesi Restorasyonu, İstanbul	Metin Ahunbay, Zeynep Ahunbay	1998	2001	Kültür Bakanlığı, İstanbul Rölöve Müdürlüğü	Uygulama, yapının bir bölümündeki koruma ve onarım çalışmalarına yönelik olduğu için işlev ile ilgili bir değerlendirme yapılmamıştır.		
	Cafer Bozkurt Evi restorasyonu, Arnavutköy-İstanbul	Cafer Bozkurt	1995	2002	Cafer Bozkurt	Konut	Konut	
2004	Sadullah Paşa Yalısı 1995-1997 Restorasyonu, İstanbul	F. Feyza Cansever	1995	1997	Tek-Esin T.K.A.G. Vakfı	Konut	Konut	

TARİHİ YAPILARIN YENİDEN İŞLEVLENDİRME SÜRECİNİ ULUSAL MİMARLIK ÖDÜLLÜ ENDÜSTRİ MİRASI ÜZERİNDEN TARTIŞMAK

	Ürgüp Sarıca Kilise Koruma-Onarım ve Sergileme Projesi, Nevşehir	Cengiz Kabaoğlu, Ka-Ba Eski Eserler Koruma ve Değerlendirme Mimarlık Ltd.	1997-1998	2000-2002	BE	Kilise	Sergi Mekânı	
2006	Macunağası İzzet Efendi Konağı Restorasyonu, Safranbolu-Karabük	İbrahim Canbulat	1995	2004	Gül Canbulat ve İbrahim Canbulat	Konut	Konut	
	Tarihi Konjic Köprüsü Restorasyonu, Bosna-Hersek Federasyonu	Karayolları Genel Müdürlüğü, Köprüler Dairesi Başkanlığı, Tarihi Köprüler Şubesi Müdürlüğü: Halide Sert, Hakan Demirci, Tuncay Akbulut, Esat M. Partal	2005	2009	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	Uygulama, tarihi bir köprü yapısının koruma ve onarım çalışmalarına yönelik olduğu için işlev ile ilgili bir değerlendirme yapılmamıştır.		
2008	Osmanlı Devlet Arşivleri Binası (Hazine-i Evrak), İstanbul	Acar Avunduk	2002	2006-2007	Başbakanlık, İstanbul Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü	Arşiv	Ulusal ve Uluslararası Araştırma, Arşiv Belgeleme ve Okuma Salonu	
2010	DDB Tuz Ambarı, Kasımpaşa-İstanbul	Kerem Erginoğlu, Hasan Çalışlar	2008	2009	Medina Turgul DDB	Ambar	Ofis	
	Kazıklı Kervansaray Restorasyonu ve Çok Amaçlı Kültür Merkezi İç Ek Yapısı, Gölcük-Kocaeli	Gül Köksal, Burak Altınışık	2009	2010	Gölcük Belediyesi	Kervansaray	Kültür Merkezi	
2012	İstanbul Su Medeniyetleri Müzesi - Terkos Pompa İstasyonu, Çatalca-İstanbul	Gülsün Tanyeli, Saltuk Akatay, Arzu Erdem, Nurbın Paker Kahvecioğlu, Hüseyin I. Kahvecioğlu, Cem Altun	2008	2011	İstanbul Büyükşehir Belediyesi İSKİ Genel Müdürlüğü	Pompa İstasyonu	Müze	
2014	TCDD Hangar Binaları Restorasyonu, Nazilli-Aydın	Şerife Türk Derin	2012	2014	Nazilli Kaymakamlığı ve Nazilli Belediyesi	Hangar	Yerel Ürün Pazarı	

2016	Kılıç Ali Paşa Hamamı Restorasyonu, Beyoğlu-İstanbul	Cafer Bozkurt	2006-2008	2008-2012	Nureddin İren	Hamam	Hamam	
2018	Müze Salon ve Sütler, Uçhisar-Nevşehir	Aslı Özbay	2014-2017	2015-2017	Argos Turizm	Bezirhane ve Konut	Müze ve Otel	
2020	Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu, Beşiktaş-İstanbul	Ayşe Karademir, Süreyya Saruhan	BE	2011	EBFA / Mısır Dışişleri Bakanlığı Hazine Müsteşarlığı	Konut	Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu	
2022	Hasanpaşa Gazhanesi / Müze Gazhane, Kadıköy-İstanbul	Gülsün Tanyeli, Yıldız Salman, Sevim Aslan, Deniz Aslan, Kani Kuzucular	2010-2018	2014-2021	İBB İstanbul Büyükşehir Belediyesi Fen İşleri Daire Başkanlığı Yapı İşleri Müdürlüğü	Gazhane	Kültür, Sanat, Bilim ve Etkinlik Alanı	

Tablo hazırlanırken URL-1’de yer alan belgelerden faydalanılmıştır. BE ifadesi, o konuda bilgi edinilemediğini ifade etmektedir.

konutlar, anıtsal yapılar (köprü, hamam, kervansaray), dini yapılar, idari yapılar ve endüstriyel yapılar yer almaktadır. Yapılara proje sonrası önerilen yeni işlevlere bakıldığında yine bir çeşitlilik söz konusu olup yeni işlevler arasında konut, kitaplık, konservatuvar ve kültür merkezi, sergi, arşiv, ofis, müze, yerel ürün pazarı ile konsolosluk yer almaktadır. Yapıların özgün işlevleri ve yeni işlevleri karşılaştırıldığında, dokuzunun özgün işlevini devam ettirdiği görülmektedir. Bu bağlamda 20 projeden 11’i¹⁸, yeniden işlevlendirme yoluyla kültürel mirasın korunması kapsamında değerlendirilebilir. Yeniden işlevlendirilen 11 tarihi yapının özgün işlevleri incelendiğinde, altı yapının endüstri yapısı olduğu görülmektedir.

Yapıların ödül aldığı yıllar ile birlikte özgün/yeni işlevin ilişkisi incelendiğinde, ilk yıllarda farklı özgün işlevlere ait tarihi yapıların “Koruma-Yaşatma” kategorisinde ödül adayı olmasına rağmen çoğunlukla konut projelerinin – tekrar konut olarak kullanılmak üzere – onarımları ödüllendirilmişken, sonraki yıllarda ödüle layık görülen yapıların tiplerinde

çeşitlilik gözlenmeye başlanmıştır. Bu durumun, yeniden işlevlendirmenin bir koruma yaklaşımı olarak benimsenmiş olduğunun bir göstergesi olduğu düşünülmektedir.

İşveren bilgisi edinilen 17 yapı içerisinde, özel girişimler sekiz yapının işverenidir. Yeniden işlevlendirilen 11 yapının işveren profiline bakıldığında ise yedi yapının işvereninin kamu kurumları olduğu görülmektedir. Yeniden işlevlendirilen yapıların çoğunluğunun kamu kurumları tarafından finanse edilmesinin altında şu iki nedenin yatması olasıdır: (i) çoğunlukla büyük ölçekli ya da anıtsal yapıların yeniden işlevlendirilmesi ve bu tür yapıların daha çok kamunun mülkiyetinde olması, (ii) yeniden işlevlendirme projelerinin maliyetinin yüksek olması nedeniyle yalnızca kamu kurumlarının böylesi bir ekonomik yükün altına girebiliyor olması. Özel girişimler eliyle koruma ve onarım projeleri uygulanan yapılardan beşi, konut yapısıdır ve bunun nedeni, konut yapılarının büyük çoğunlukla özel kişilere ait olmasıdır.

Ödül alan yapıların endüstriyel yapı gruplarından (Müze Gazhane – 14.060 m²) mütevazı konutlara kadar geniş bir yelpazede ölçeğin çeşitlendiği görülmektedir. Ölçek, yapı tipi ve işveren ilişkisi incelendiğinde ise büyük ölçekli anıtsal ve endüstriyel yapıların işverenlerinin kamu kurumları olduğu belirlenmiştir, ancak Kılıç Ali Paşa Hamamı bu duruma istisnalardır.

¹⁸ Haliç’te Bir Taş Odanın Kitaplık Olarak Onarımı, Bakırköy İspirtohane Konservatuvar ve Kültür Merkezi, Ürgüp Sarıca Kilise Koruma-Onarım ve Sergileme Projesi, Osmanlı Devlet Arşivleri Binası (Hazine-i Evrak), DDB Tuz Ambarı, Kazıklı Kervansaray Restorasyonu ve Çok Amaçlı Kültür Merkezi İç Ek Yapısı, İstanbul Su Medeniyetleri Müzesi, TCDD Hangar Binaları Restorasyonu, Müze Salon ve Sütler, Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu ve Hasanpaşa Gazhanesi / Müze Gazhane, yeniden işlevlendirilerek korunan yapılara örnektir.

Tablo 5. Kasımpaşa Tuz Ambarı, Terkos Pompa İstasyonu ve Hasanpaşa Gazhanesi yapılarının dönüşüm süreçlerinin karşılaştırmalı incelemesi. / *Comparative analysis of the transformation processes of Kasımpaşa Salt Warehouse, Terkos Pump Station and Hasanpaşa Gas Works.*

	Kasımpaşa Tuz Ambarı	Terkos Pompa İstasyonu	Hasanpaşa Gazhanesi
Özgün Endüstri Yapısının İnşa Yılı	19. Yüzyıl	1883	1892
Yapının Özgün İşlevi	Ambar	Su Pompa İstasyonu	Gazhane
Yapının Genel Özellikleri	Yaklaşık olarak 3000 metrekarelik bir alanı kapsayan yapı, 4 ayrı galeriden oluşur ve 10 metreyi aşan yükseklikteki kalın taş duvarlara sahiptir.	Pompa Binası, Kazan Dairesi, Dökümhane ve Kalıp Atölyesi gibi yığma teknikle inşa edilmiş farklı işlevlerdeki endüstriyel yapıları içinde barındıran pompa istasyonunun kapladığı alan yaklaşık 10.400 metrekaredir.	Bir gazhane kompleksinin işlevsel olabilmesi için gerekli farklı nitelikteki üniteleri barındıran (fırın, süzgeç, gazometre, vd...) endüstriyel bir yapı kompleksi olup yaklaşık 14.000 metrekarelik bir alanı kaplamaktadır.
Koruma – Onarım / Yeniden İşlevlendirme Uygulamasının Yılı	2009	2011	2021
Yapının Yeni İşlevi	Ofis	Müze	Kültür, Sanat, Bilim ve Etkinlik Alanı

ÜÇ YAPI, ÜÇ SÜREÇ, ÜÇ SONUÇ: KASIMPAŞA TUZ AMBARI, TERKOS POMPA İSTASYONU, HANANPAŞA GAZHANESİ

Özgün/yeni işlev, işveren ve ölçek üzerinden yapılan değerlendirmeler ışığında, tarihi yapıların yeniden işlevlendirilerek korunmasına odaklanan bu yazı kapsamında, ödül alan yapılar arasından en fazla sayıdaki yapı tipini örnekleyen endüstriyel miras yapılarından bir seçkiyi daha detaylı incelemek yerinde olacaktır. Yapıların edindikleri yeni işlevlerdeki farklılıklar ve çeşitlenen tasarım yaklaşımları, farklı karmaşıklıkta koruma süreçleri ve ilgili aktörlerin sürece katılımı, koruma sürecinin tamamlanmasının ardından yapının kullanılma ya da kullanılmama pratikleri; daha detaylı incelenecek endüstri miras yapıları seçiminde belirleyici kriterler olmuştur. MüzeGazhane (Hasanpaşa Gazhanesi), uzun bir koruma ve onarım sürecinin ardından halkın kullanıma açılmış kamusal bir alan iken, Su Medeniyetleri Müzesi (Terkos Pompa İstasyonu) uygulama tamamlanmasına rağmen kullanılmayarak âtil bırakılmıştır. Diğer bir örnek olan DDB Tuz Ambarı (Kasımpaşa Tuz Ambarı)'nda ise yapı koruma ve onarım sürecinden sonra ofis olarak kullanılmaya başlanmış, ancak yapının kullanıcısı tarafından yapıya kat eklemek istenmesi nedeniyle yapı günümüzde kullanılmamaya başlanmıştır.

Endüstri yapılarına odaklanılmasının diğer bir nedeni ise İstanbul'da sayıları gittikçe azalan endüstri mirası

yapılarının karşılaştığı tehditlerdir.¹⁹ Seçilen bu üç yapının, çok sayıda endüstriyel miras yapısına ev sahipliği yapan İstanbul'da yer alması (Köksal ve Ahunbay, 2010) ve 2010 sonrasında uygulanan yeniden işlevlendirme projelerindeki güncel müdahale yaklaşımlarını temsil ederek sayıları giderek azalan endüstri mirası yapıların yeniden işlevlendirme/dönüşüm potansiyelini gözler önüne sermesi bakımından örnek teşkil etmektedir.

Kasımpaşa Tuz Ambarı - Ddb Tuz Ambarı: Onarımın Ardından Yeni Tasarım/Müdahale Yaklaşımları Üzerine

Önceden Tekel'e ait olan Kasımpaşa Tuz Ambarı, "Medina – Turgul DDB" tarafından kiralanmasının ardından, bina için kapsamlı koruma-onarım ve yeniden işlevlendirme projeleri hazırlanmıştır. Yapıya ihtiyaca yönelik olarak asma katlar eklenmiş, mevcut pencere ve kapı açıklıkları korunarak ve özgün taş duvarlara zarar vermeden çelik ve cam malzemeler kullanılarak ikincil bir strüktür oluşturulmuştur. Yığma taş duvarlar güçlendirilmiş, yıkılmış veya zarar görmüş bazı duvar kısımları yeniden örülmüştür. Özgün yapı elemanları görsel olarak vurgulanmış, eklenen üst örtünün güncel ifadesi özgün/yeni eklenen arasındaki ayırım sunulmaya çalışılmıştır. Sonradan kapatılmış olan cephe pencerelerin ortaya çıkarılması ve sonradan eklenen üst örtüdeki ışıklıklar ile yapının ihtiyacı olan gün ışığı sağlanmıştır (Büyükarslan ve Güney, 2015; Kariptaş ve Kariptaş, 2020; URL-7, URL-8; URL-9).

¹⁹ 19. Yüzyıl'da, 256 endüstri yapısı tespit edilmişken, bu sayının 43'e kadar düşmüştür (Köksal, 2005). Bu sayının, 2005 yılından günümüze kadarki süreçte daha da düşmüş olması oldukça muhtemeldir.

Levha 1. DDB Tuz Ambarı adı altında ofis olarak yeniden işlevlendiren Kasımpaşa Tuz Ambarı (Kaynak: URL-7). / *Kasımpaşa Salt Warehouse, which was reused as an office under the name of DDB Salt Warehouse (Source: URL-7).*

Koruma-onarım ve yeniden işlevlendirme süreçlerinin ardından yapı, DDB Tuz Ambarı adıyla ofis olarak kullanılmıştır. Yapının adında, yeniden işlevlendirme sonrasında da “Tuz Ambarı”nın geçmesi, yapının tarihi geçmişine işverenler tarafından bir değer atfedildiğini göstermektedir (Karıptaş ve Karıptaş, 2020). Ancak günümüzde, mal sahibinin yapının üzerine kat ilaveleri öneren projesi nedeniyle, yapı tahliye edilmiş ve şu anda kullanılmamaktadır (URL-10).

Terkos Pompa İstasyonu - İstanbul Su Medeniyetleri Müzesi: Kullanımın Süreksizliği Üzerine

İstanbul’un ilk modern su tesisi olarak kabul edilen ve uzun yıllar kente hizmet eden Terkos Pompa İstasyonu’nun faaliyeti 1967 yılında durdurulmuştur. İstasyonun ana binalarının, İSKİ tarafından İstanbul Su Medeniyetleri Müzesi olarak yeniden işlevlendirilmesi için korunma ve onarım projeleri hazırlanmış; yeni işlevin gerektirdiği ek yapılar tasarlanmıştır. Yerleşkede korunan yapılar (Pompa Binası, Kazan Dairesi, Dökümhane, Kalıp Atölyesi, vd...) sergileme ve tanıtım alanları olarak düzenlenmiş; bu birimlerde “yapıların özgün plan, cephe, iç mekân ve detaylarının korunduğu” ve “yenileme ile aşırı bakım ile oluşabilecek dekorlaştırma tehlikesinden uzak durulduğu” Kayın (2013) tarafından ifade edilmiştir. Pompa Binası ve Kazan Dairesi, teknik aksamı ve metal donanımı ile birlikte korunmuş ve yapının endüstriyel geçmişini ifade etmesi için sergilenmiştir. Yapıları dolaşmak için yaya yolları bir peyzaj öğesi olarak tasarlanmıştır (URL-11; URL-12).

Terkos Pompa İstasyonu’nun Su Medeniyetleri Müzesi’ne dönüştürülmesine yönelik müdahale, daha üst ölçekte Cendere Pompa İstasyonu’nu da içine alan ve “su kültürü” ile birlikte “endüstri mirası” teması etrafında biçimlenen bir kentsel kurgu içerisinde ele alınmış olmasına rağmen

Levha 2. Su Medeniyetleri Müzesi adı altında müze olarak yeniden işlevlendiren Terkos Pompa İstasyonu (Kaynak: URL-11). / *Terkos Pump Station, which was reused as a museum under the name of the Museum of Water Civilizations (Source: URL-11).*

söz konusu kurgu, günümüzde algılanamamaktadır (URL-13; Kayın, 2013).²⁰ Uygulamanın uzun bir süre önce tamamlanması ve özel müze izinlerinin alınmasına rağmen²¹ yapı günümüzde hala ziyarete kapalıdır.

Hasanpaşa Gazhanesi - Müzegazhane: Farklı Paydaşların Koruma Sürecine Katılımı Üzerine

1892 yılında hizmete giren ve İstanbul’da 19. yüzyılın önemli endüstri yapıları olan Hasanpaşa Gazhanesi, 1993 yılında doğal gazın kente gelmesi ile beraber gazhane işlevini kaybetmiştir. Gazhane kompleksi farklı dönemlerde kömür deposu, otobüs garajı, İETT deposu olarak kullanılmış olup, 1994 yılında kaybolmayan son parçaları da sökülme üzereyken, koruma alanı ilan edilerek koruma altına alınmıştır (URL-14; URL-15; URL-16).

20 yılı aşan uzun bir sürecin ardından, gazhane kompleksi MüzeGazhane adı altında kültür-sanat, bilim ve etkinlik alanına dönüştürülmüş ve 2021 yılında yeni işlevi ile kullanılmaya başlanmıştır. Koruma-onarım ve yeniden işlevlendirme projesi kapsamında mevcut ya da yok olmuş yapıların oturma alanı dışına doğru büyüyen yeni bir yapılaşma öneri geliştirilmemiş ve böylece yapı yoğunluğu artırılmamıştır. Yıkılmış veya özgün özellikleri yitirmiş kimi yapılar oturma alanları içerisinde yeniden tasarlanmıştır. Yıllar içerisinde sökülmüş olan gazometrelerin “sembolik” yapılar olması nedeniyle gazhane kompleksinin imgesel bütünlüğünün sağlanması amacıyla gazometreler, çağdaş malzemelerle yeniden inşa edilmiştir (Kıraç, 2023).

²⁰ İdarenin müzenin açılması ve işletilmesi konusundaki girişimlerinin eksikliğinin bu duruma neden olduğu söylenebilir.

²¹ Projenin yürütücüsü Gülsün Tanyeli, verdiği bir mülakatta, yapının özel müze izni almış olmasına rağmen neden açılmadığı konusunda proje ekibinin bir bilgisi olmadığını belirtmektedir (URL-13).

Levha 3. MüzeGazhane adı altında kültür, sanat, bilim ve etkinlik alanı olarak yeniden işlevlendiren Hasanpaşa Gazhanesi (Kaynak: URL-14). / *Hasanpaşa Gasworks, which has been reused as a culture, art, science and activity area under the name of MuseumGazhane (Source: URL-14).*

Mahalle sakinlerinin bir araya gelerek oluşturduğu “Gazhane Çevre Gönüllüleri”nin Hasanpaşa Gazhanesi’nin korunması sürecindeki etkili rolünün ve yıllar boyunca verdikleri kararlı koruma mücadelesinin, en başında yıkılarak bir süpermarket inşa edilmesi planlanan Hasanpaşa Gazhanesi’nin korunarak bugüne gelmesinin önemli etkenlerinden biri olduğunun altını çizmek gerekir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ: YENİDEN İŞLEVLENDİRMEDE BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIMIN GEREKLİLİĞİ ÜZERİNE

Makale, Türkiye’deki yeniden işlevlendirme pratiklerini üç yapı üzerinden tartışmaktadır. Çalışmanın yönteminin tasarlanması aşamasında Plevoets ve Cleempoel (2011)’in tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesini özgün işlev üzerinden ele alan tipoloji yaklaşımı, Arfa ve ark. (2022)’nin yeniden işlevlendirme sürecini aşamalara ayıran ancak aşamaları bütüncül ele alan değerlendirmesi, Lanz ve Pendlebury (2022)’nin çalışmaları kuramsal ve örnek odaklı olarak ikiye ayıran kategorik incelemesi yol gösterici olmuştur. Bu kapsamda makale; Türkiye’den yeniden işlevlendirilmiş tarihi yapılara odaklanmış, endüstriyel miras yapılarının yeniden işlevlendirilmesini örneklem olarak seçmiştir.

Çalışmada ele alınan yapıların Yapı Dalı, Koruma-Yaşatma kategorisinde “Ulusal Mimarlık Ödülü” sahibi olması nedeniyle koruma ilkeleri ile bağdaştığı ve mimari bir niteliğe sahip olduğu savıyla yapılarıdaki fiziksel müdahalelerin niteliği konusunda bir tartışmaya girilmemiş; yeniden işlevlendirme süreci (projelendirme, uygulama, kullanma) “tasarım”, “katılım” ve “kullanım” kriterleri üzerinden değerlendirilmiştir.²²

Üç yapının dönüşüm süreci karşılaştırmalı olarak incelendiğinde; mümkün olduğunca en az müdahale, yapının özgün niteliklerinin “eskilik” değerini aktaracak bir şekilde korunması ve özgün ile yeni olanın ayrıştırılması ortak tasarım stratejileri olarak öne çıkmaktadır.

Koruma müdahalesi yaklaşımlarından ve tasarım stratejilerinden bağımsız olarak, işverenin yapının dönüşüm süreci tamamlandıktan sonra, yapının kullanılıp kullanılmaması konusunda temel karar verici olduğu bu örneklerden ortaya çıkmıştır. Kasımpaşa Tuz Ambarı, bir süre kullanılmasının ardından, yapı sahibinin – ya yapının bulunduğu alanın artan ekonomik değeri ya da yapının ofisin mekân ihtiyacını karşılamaması üzerine – yeni bir kat ekleme isteği nedeniyle yapıyı terk etmesi ve “restorasyonun restorasyonu” olarak tanımlanabilecek bir müdahale geçirecek olan Kasımpaşa Tuz Ambarı yapısının yeni koruma-onarım ve tasarım sürecinde, yapının ilk projesini hazırlayan tasarım grubun tamamen dışarıda bırakılmış olması, ilgili paydaşların sürece katılım sağlaması konusunda soru işaretleri oluşturmaktadır (URL-10). Terkos Pompa İstasyonu’nda, yapının koruma-onarım sürecinin ardından hiç kullanılmamış olması yine uygulamanın niteliği ve proje gurubunun kendisi dışındaki dinamiklerin, projelendirmeden başlayıp yapının kullanılmaya başlanması ve kullanım sonrası ile devam eden yeniden işlevlendirme sürecinde ilgili paydaşların katılımının etkili olduğunu göstermektedir.

MüzeGazhane olarak yeniden işlevlendirilmiş ve günümüzde aktif olarak kullanılmakta olan Hasanpaşa Gazhanesi incelendiği zaman, kullanım durumu açısından Kasımpaşa Tuz Ambarı ve Terkos Su Pompası süreçlerinden tamamen farklı bir durumla karşı karşıya bulunduğu söylenebilir.

²² Bu noktada, 2008 yılında Yapı Dalı’nda ödül almış olan “Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi” incelenmeye değerdir (URL-17). İstanbul’da, İstiklal Caddesi üzerinde yer alan Merkez Han ile birlikte hana bitişik, farklı zamanlarda, değişik büyüklüklerde ve tekniklerde inşa edilmiş, kat yükseklikleri farklı iki ayrı binanın farklı müdahalelerle entegre bir biçimde araştırma merkezine dönüştürülmesinin, “Koruma-Yaşatma” kategorisine değil de Yapı Dalı’nda ödül almış olması, yeniden işlevlendirme ve tarihi dokuda yeni yapı konularının ne kadar girift olduğunu örneklemesi açısından ilginçtir. Ancak, Merkez Han’ın *façadist* bir yaklaşımla – sadece dış duvarlarının ve merdivenlerinin korunmasıyla – yeniden işlevlendirilmesinin “bütünleşik koruma yaklaşımı” anlayışı içinde tartışmalı olduğunun altı çizilmelidir. “Koruma-Yaşatma” kategorisinde ödül alan yapıların proje gruplarının büyük çoğunluğunu koruma uzmanı mimarların oluşturması, koruma uzmanı olmayanların ise uzun yıllar boyunca kültürel mirasın korunması konusunda deneyimi olması göstermektedir ki yeniden işlevlendirme süreçlerinde koruma ilkeleri ile bağdaşan ve koruma-kullanım dengesini gözetken uygulamaların sağlanmasında uzmanlık bilgisine sahip olmak elzemdir

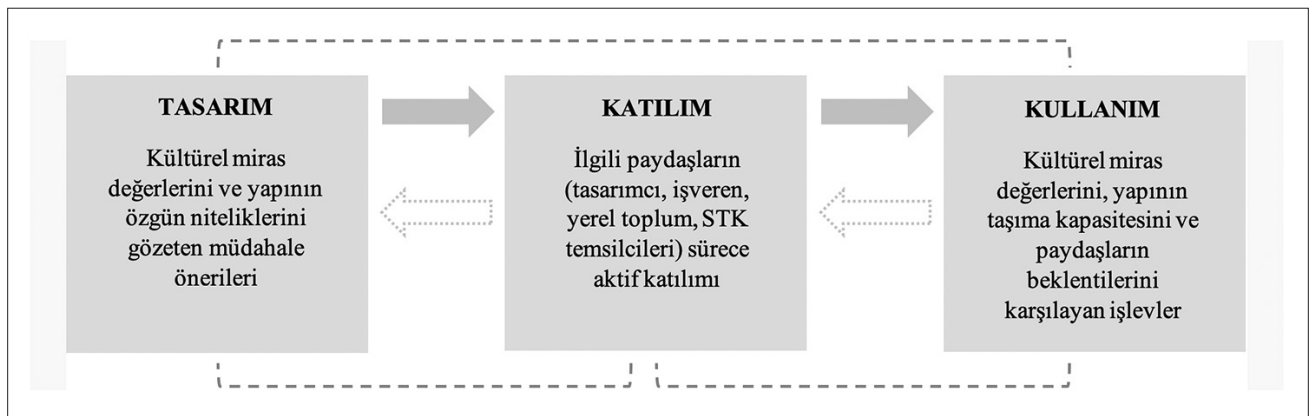
Tablo 6. Kasımpaşa Tuz Ambarı, Terkos Pompa İstasyonu ve Hasanpaşa Gazhanesi yapılarının dönüşüm süreçlerinin “tasarım”, “katılım” ve “kullanım” başlıkları altında karşılaştırmalı değerlendirmesi. / *Comparative evaluation of the transformation processes of Kasımpaşa Salt Warehouse, Terkos Pump Station and Hasanpaşa Gasworks under the headings of “design”, “participation” and “use”.*

	Kasımpaşa Tuz Ambarı	Terkos Pompa İstasyonu	Hasanpaşa Gazhanesi
TASARIM	Mümkün olduğunca en az müdahale, yapının özgün kısımları ile yeni eklerin ayrıştırılması, yapısal sorunlar ile beraber malzeme bozulmalarının giderilmesi	Özgün olan ve yeni eklenen yapıların ayrıştırılması, geçmişe ait ve günümüze ulaşan endüstriyel altyapının <i>patinası</i> ile birlikte sergilenmesi, üst ölçekte “su kültürü” ve “endüstri mirası” kavramları çevresinde temellenen kentsel dolaşım kurgusu	Yok olmuş tarihi yapıların izlerinin bugüne aktarılması veya yorumlanarak yeni yapıların inşa edilmesi, geçmişe ait ve günümüze ulaşan endüstriyel altyapının <i>patinası</i> ile birlikte sergilenmesi
Koruma – Onarım / Yeniden İşlevlendirme Sürecinde Benimsenen Tasarım Yaklaşımları			
KATILIM	Mevcut yapının onarım ve yeniden işlevlendirme projesinin tasarımcıları, yeni onarım sürecinde dışarıda bırakılmışlardır.	Onarımının ardından yapının kullanılıp kullanılmamasına yönelik karar sürecinde işveren dışında bir paydaş etkili olamamıştır.	Gazhane Çevre Gönüllüleri dahil farklı paydaşlar koruma sürecinin farklı aşamalarında aktif olarak yer almıştır
Farklı Paydaşların Sürece Katılımı			
KULLANIM	Yapı, yeniden işlevlendirildikten sonra bir süre kullanılmış olsa da şu anda kullanılmamaktadır.	Yapı, yeniden işlevlendirildikten sonra, hiç kullanılmamıştır.	Yapı, şu anda aktif olarak kullanılmaktadır.
Yapının Güncel Kullanım Durumu			

“Hasanpaşa Çevre Gönüllüleri”nin girişimi ile Hasanpaşa Gazhanesi’nin sahiplenilmesi ve 20 yılı aşkın süren koruma mücadelesinin kazanım ile sonuçlanmasının etkisi yadsınamaz olup “tabandan gelen” süreçlerin tarihi yapılan yeniden işlevlendirme süreçlerinin projeden uygulama sonrasına kadar olan süreçte sürdürülebilir bir şekilde sonuçlanmasına katkı sağladığı açıktır. Öte yandan, Terkos Su Pompası ve Hasanpaşa Gazhanesi, aynı idarenin sorumluluğu altında olmasına rağmen, birinin onarımının tamamlanmasının ardından yıllardır kullanılmıyor iken diğerinin şu an aktif bir şekilde kullanılması, yeniden işlevlendirmede toplumsal hareketlerin sürece katılımının gücünü ve katılım-kullanım arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından dikkate değerdir.

Makale kapsamında tartışılan örneklerin yeniden işlevlendirme süreçleri değerlendirildiğinde; tasarım, katılım ve kullanım bileşenlerinin etkili olduğu görülmektedir. Bu bileşenler arasında doğrusal bir ilişki söz konusu olabilse de bu dinamiklerin birbirleri ile *girift* bir ilişki içinde olduğu görülmektedir (Tablo 7). Doğrusal yeniden işlevlendirme sürecinde birbirini besleyen bu bileşenler, geri bildirim yoluyla kendinden önceki süreçleri de haberdar ederek gerekli durumlarda yeniden işlevlendirme süreçlerinin tekrar gözden geçirilmesini sağlayabilir. Bu kapsamda, – özellikle projelendirme ve kullanma adımlarında – katılımcı süreçlere önem verilmeli ve koruma-kullanım arasındaki “dinamik” denge gözetilerek *proaktif* bir şekilde tarihi yapıların korunarak geleceğe aktarılması sağlanmalıdır.

Tablo 7. Sürdürülebilir Yeniden İşlevlendirme Süreçleri için Bir Yaklaşım Önerisi. / *A Proposal of an Approach for Sustainable Adaptive Reuse Processes.*

Ekonomik ve idari gelişmeler yakından takip edilmeli, değişen dinamikler göz önünde bulundurulmalı ve korumayı önceleyen esnek stratejiler geliştirilmelidir.

Sonuç olarak makale; yeniden işlevlendirmenin tasarım, katılım, kullanım bileşenlerini göz önüne alan bütüncül bir yaklaşımla yönetilmesi gereken korumaya yönelik bir tutum olduğunu ortaya koymakta ve böylesi yaklaşımın kültürel mirasın sürdürülebilirliğinin sağlayabileceğinin altını çizmektedir.

Kapsamı ve amacı gereği makale, “Ulusal Mimarlık Ödülleri”nin bütüncül bir değerlendirmesini yapmamakta, incelenecek yapıları belirlemek adına “Yapı Dalı, Koruma-Yaşatma” kategorisinde ödül alan üç yapıya odaklanarak Türkiye’deki yeniden işlevlendirme süreçlerini tartışmakta ve çıkarılabilecek dersleri ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda çalışma, kültürel mirasın korunması konusundaki gelecek çalışmalar için yol gösterici veya ilham verici olabilme potansiyeline sahiptir. “Ulusal Mimarlık Ödülleri” Türkiye’deki mimarlık üretimini kapsamlı şekilde sunmakla beraber, bu kapsamda ödül alan projeler nitelikli mimarlık üretiminin tekil örnekleridir. “Yapı Dalı, Koruma-Yaşatma” kategorisinde ödül alan bütün yapılar ile beraber aynı kategoride ödül adayı²³ olarak belirlenen yapıları değerlendiren kapsamlı bir çalışmanın yapılması, Türkiye’deki güncel “yeniden işlevlendirme” pratikleri konusunda zengin bir bakış açısı sağlayabilir. Öte yandan, ödül alan her yapı “yeniden işlevlendirme” projesi olmayıp onarımının ardından kullanımını aynı işlevle devam ettiren yapılar da vardır. Koruma ve onarım projesinin ardından işlevini aynı şekilde devam ettiren yapıların değerlendirmesinin yapılması, Türkiye’deki koruma ve onarım uygulamalarının retrospektifini sunar nitelikte olabilecektir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (2009). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. Yem Yayınları.
- Arfa, F. H., Zijlstra, H., Lubelli, B. ve Quist, W. (2022). Adaptive reuse of heritage buildings: From a literature review to a model of practice. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 13(2), 148-170.
- Akın, E. S., Ercan, A. K., Mumcuoğlu, S. S., ve Başaran, E. Y. (2018). Yeniden işlevlendirilen bir geleneksel konut; Tokat Vasfi Süsoy Evi. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (17), 119-139.
- Avrupa Konseyi (2005). Faro Sözleşmesi.
- Bağbancı, Ö. K., Aksoy, F., ve Aksoy, H. (2015). Bursa Gümüştepe’de Misi Köyü Bulunan Geleneksel Kırsal Ahşap Yapının Korunması ve Yeniden İşlevlendirilmesi. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (13), 83-99.
- Brooker, G. ve Stone, S. (2004). *Re-readings: Interior Architecture and the Design Principles of Remodelling Existing Buildings*. RIBA Enterprises: London.
- Büyükarıslan, B. ve Güney, E. D. (2015). Endüstriyel Miras Yapılarının Yeniden İşlevlendirilme Süreci ve İstanbul Tuz Ambarı Örneği. *Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 6(2), 31-57.
- Cramer, J. ve Breitling, S. (2007). *Architecture in existing fabric*. Birkhäuser.
- Coşkun, B. S. (2019). Katmanlar Arasında Geçişler: Müze Salon ve Sütler. *Mimarlık*, 410, 36-41.
- Çinko, M. A. ve Zeynep, E. (2021). Kars’ta Bir Rus Dönemi Yapısının Cumhuriyet Döneminde Endüstri Yapısına Dönüşümü: Süt Tozu Fabrikası ve Korunmasına Yönelik Öneriler. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (24), 47-68.
- Durmaz, N. (2009). *Awarding architecture in Turkey: National architecture exhibition and awards program* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Güner, H. E. (2017). Liseden müzeye, eğitimden tüketime; Kayseri Lisesi’nin Millî Mücadele Müzesi’ne dönüşümü. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (16), 13-34.

²³ “Ulusal Mimarlık Ödülleri”nde ödül sahibi yapılar ve projeler, seçici kurul tarafından bütün başvurulardan “Ödül Adayı” olarak belirlenen kısa listedeki projeler arasından seçilmektedir.

- Güngör, S. ve Gökçen, Ş. (2022). Endüstriyel Miras Alanlarının Yeniden İşlevlendirilmesi: İzmir Yeni Kent Merkezi Özelinde Fırsatlar, Sorunlar ve Öneriler. *EKSEN Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 3(2), 58-71 . DOI: 10.58317/eksen.1172898
- ICOMOS Australia (2013). The Burra Charter: The Australia ICOMOS charter for places of cultural significance.
- Iglesias, L. M. P., ve Bernardo, G. (2022). The industrial heritage as text and pretext for contemporary architecture. *Journal of Architectural Conservation*, 28(2), 102-114.
- Jäger, F. (2010). *Old ve New. design Manual for Revitalizing Existing Buildings*. Birkhäuser.
- Karaata Külekci, Ç. ve Sarıman Özen, E. (2022). Anadolu'da Yolcu Hanından Konaklama Yapısına Hışvahan: Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Bir Yaklaşım. *IDEALKENT*, 13(38), 2762-2792 . DOI: 10.31198/idealkent.1098872
- Karadağ, Ö. (2021). *Temporary Interventions as an Alternative Adaptive Reuse Tool* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yaşar Üniversitesi.
- Karaibrahimoğlu, S., ve Usta, A. (2020). Ulusal Mimarlık Sergisi Üzerinden Türkiye Mimarlığını Dönemsel Olarak Değerlendiren Bir Yöntem Önerisi. *Megaron*, 15(1), 43-54.
- Karıptaş, F. ve Karıptaş, F. (2020) Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesinde Çelik Strüktürlerin Kullanımı: Kasımpaşa Tuz Ambarı Örneği. *Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 3(1), 73-84.
- Kayın, E. (2013). Endüstri mirasına yönelik koruma müdahalelerini değerlendirme ölçütleri ve Terkos Pompa İstasyonu. *Mimarlık*, 370, 43-49.
- Keskin, A. (2023). *Osmanlı menzil kervansaraylarındaki yeniden işlevlendirme tasarımları ve restorasyon uygulamaları* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Kıraç, A. B. (2023). Hasanpaşa'da Öncü Koruma Mücadelesi: Müze Gazhane. *Mimarlık*, 430, 56-64.
- Kısaer Koca, E. M., Gökçınar Balkan, P., Aykaç, P., Yıldırım Esen, S., ve Şahin Güçhan, N. (2023, September 7). *Self-Organized Actions for the 'Slow and Incremental Adaptation' of Heritage Places: Learning from Pilavoglu Han in Ankara, Turkey* [Konferans Sunumu]. As Found: Experiments in Conservation International Colloquium on Adaptive Reuse.
- Kona, S. (2015). *Paşalimanı Un Fabrikası ve yeniden işlevlendirme* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Köksal, G. (2005). *İstanbul'daki Endüstri Mirası için Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Köksal, T. G., ve Ahunbay, Z. (2010). İstanbul'daki endüstri mirası için koruma ve yeniden kullanım önerileri. *İtüdergisi/a*, 5(2), 125-136.
- Lanz, F., ve Pendlebury, J. (2022). Adaptive reuse: a critical review. *The Journal of Architecture*, 27(2-3), 441-462.
- Martin, T. J., ve Gamzon, M. A. (1976). Adaptive Reuse Gives Life to Old Buildings. *Real Estate Review*, 6(3), 28-33.
- Mısırlısoy, D., ve Günçe, K. (2016). Adaptive reuse strategies for heritage buildings: A holistic approach. *Sustainable cities and society*, 26, 91-98.
- Özçakır, Ö., Bilgin Altınöz, A. G. ve Mignosa, A. (2022). Public decision-making in living multi-layered cities: Hacı Bayram District of Ankara, Turkey. M S. de Waal, I. Rosetti, M. de Groot ve U. Jinadasa (Ed.), *Living (World) Heritage Cities* (51- 66) içinde. Sidestone Press.
- Özçakır, Ö., Gerritsen, F., ve Arslan, A. (2022). Teaching sustainable transformation of industrial heritage places: insights from the NIT Urban Heritage Lab. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 25, 97-116.
- Öztürk, G. B. , Sayıl Onaran, B. ve Hersek, C. M. (2022). Yeniden İşlevlendirme Kapsamında Tarihi Merinos İstasyonu. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 29, 247-263.
- Pérez de Arce, R. (1978). Urban Transformations & The Architecture of Additions, *Journal of Architectural Design*, 4, 237-266.
- Plevoets, B. ve Van Cleempoel, K. (2011). Adaptive reuse as a strategy towards conservation of cultural heritage: a literature review. *Structural studies, repairs and maintenance of heritage architecture XII*, 118(12), 155-163.
- Plevoets, B. ve Van Cleempoel, K. (2019). *Adaptive reuse of the built heritage: Concepts and cases of an emerging discipline*. Routledge.

- Plevoets, B. (2022). Heritage in fragments: on spolia and other forms of preservation of architectural fragments through reuse. *Journal of Architectural Conservation*, 28(3), 145-159.
- Semiz, N. (2021). Art Nouveau Mimaride Bir Yapıt: Mısır Arap Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu Binası ve Restorasyonu Üzerine. *Mimarlık*, 419, 40-46.
- Şen, A. (2020). *Ankara-Ulus Sümerbank genel müdürlük binasının yeniden işlevlendirme sürecinin 20. yüzyıl mimarlık mirasının korunması bağlamında incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çankaya Üniversitesi.
- Tanyeli, G., ve İkiz Kaya, D. (2009). İstanbul'da Bir Endüstriyel Miras Örneği: Bomonti Bira Fabrikası. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 7, 109-121.
- Toraman, E. B. (2014). *Dalyan Maraş Mahallesi Maraş Caddesi çevirgen geleneksel konutunun restorasyon ve yeniden işlevlendirme önerisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- UNESCO (2011) UNESCO Recommendation for Historic Urban Landscape.
- Uslu, Ş. (2021). *Kayseri/Gesi/Bahçeli (Efkere) surp stepanos Ermeni kilisesi koruma yaklaşımı ve yeniden işlevlendirme önerileri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Vance, M. (1979). Adaptive reuse—Barns. *Architecture Series: Bibliography*. Vance Bibliographies.
- Wong, L. (2016). *Adaptive reuse: extending the lives of buildings*. Birkhäuser.
- Yılmaz Erkovan, N. (2022). Geleneksel Yapıda Sürdürülebilirlik Bağlamında Uyarlamalı Yeniden Kullanım Önerisi: Antalya/Gazipaşa Gümrük Binası. *İDEALKENT*, 13(38), 2870-2897. <https://doi.org/10.31198/idealkent.1070307>
- URL-5: <https://openheritage.eu>
- URL-6: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf
- URL-7: <http://mo.org.tr/ulusalsergi/index.cfm?sayfa=YD-DBDTUZ>
- URL-8: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/kasimpasatuz-ambari/#16/41.029762/28.968426>
- URL-9: <https://www.arkiv.com.tr/proje/ddb-tuz-ambari/1455>
- URL-10: <https://www.arkitera.com/haber/tuz-ambarina-ek-kat-mi-geliyor/>
- URL-11: http://mo.org.tr/ulusalsergi/index.cfm?sayfa=YDK_TERKOS
- URL-12: <https://kulturenvanteri.com/en/yer/terkos-su-pompa-istasyonu/#16/41.300804/28.673327>
- URL-13: <https://www.arkitera.com/haber/orada-bir-su-medeniyetleri-muzesi-var-acilmadan-eskiyor/>
- URL-14: http://mo.org.tr/ulusalsergi/index.cfm?sayfa=YDK_G
- URL-15: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/hasanpasagazhanesi/#16/40.997139/29.0434>
- URL-16: <https://www.arkitera.com/haber/hasanpasagazhanesinin-bilinemeyen-gelecegi/>
- URL-17: <http://mo.org.tr/ulusalsergi/index.cfm?sayfa=YD-KOC-UNIVERSITESI>

URL Kaynaklar

URL-1: <http://www.mo.org.tr/ulusalsergi/>

URL-2: <https://www.kureselamaclar.org/>

URL-3: <https://rockproject.eu/project>

URL-4: <https://www.clicproject.eu>